

University of Groningen

De rechter, de minister en de levenslange gevangenisstraf (deel 2)

van Hattum, Wiene

Published in:

Trema: Tijdschrift voor de Rechterlijke Macht

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2015

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

van Hattum, W. (2015). De rechter, de minister en de levenslange gevangenisstraf (deel 2). Trema: Tijdschrift voor de Rechterlijke Macht, 2015(7), 200-208.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

De rechter, de minister en de levenslange gevangenisstraf (deel 2)

Op 11 juni jl. heeft de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie aangekondigd te willen onderzoeken *“of een aanpassing in de tenuitvoerlegging van de levenslange gevangenisstraf zou kunnen bijdragen aan de houdbaarheid ervan voor de rechter”*. Aanleiding voor deze kniebuiging naar de rechterlijke macht vormen, aldus de brief, het bevel van de beroepscommissie van de RSJ om verlof te verlenen aan de levenslanggestrafte C. en diverse vonnissen van de voorzieningenrechter. Deze rechters verschillen met de bewindsman van inzicht over de uitleg van het door het EHRM vereiste *prospect of release*. De controverse tussen rechterlijke macht en administratie heeft het in de Grondwet vastgelegde evenwicht tussen beide machten verstoord en moet dan ook worden beschouwd als een rechtsstatelijke crisis. De vraag is of die kan worden opgelost door een aanpassing van het beleid, of dat het moment is aangebroken om het vereiste *prospect of release* onder te brengen in een rechterlijke procedure van voorwaardelijke invrijheidstelling. Deze bijdrage geeft argumenten voor dat laatste standpunt en vangt aan met een overzicht van de ontwikkelingen in de afgelopen twee jaar en een recapitulatie van mijn vorige artikel over dit onderwerp in dit tijdschrift.

Foto: Shutterstock

Recapitulatie

Precies twee jaar geleden beschreef ik op deze plaats¹ een zevental uitspraken van feitenrechters die elk hadden aangegeven dat de levenslange gevangenisstraf, zoals zij wordt ten uitvoer gelegd, onvoldoende perspectief biedt op invrijheidstelling. Zij zagen om die reden af van het opleggen van de straf.

De door deze strafrechters gevolgde redenering kon in mijn ogen zowel positief als negatief worden gewaardeerd. Positief achtte ik dat deze rechters de spanning blootlegden tussen het 'levenslang is levenslang'-beleid zoals dat sinds ongeveer 2004 door de bewindslieden wordt uitgedragen² enerzijds en de fundamentele waarborgen voor de rechten van de mens anderzijds. In juli 2013 kregen de rechters steun in de rug van het EHRM, dat in de zaak Vinter e.a. tegen het Verenigd Koninkrijk³ oordeelde dat een levenslange straf feitelijk en juridisch verkortbaar moet zijn en dat daartoe een mechanisme moet bestaan vanaf het moment van oplegging van de straf (een *review mechanism*) waarmee de autoriteiten kunnen toetsen *"whether any changes in the life prisoner are so significant, and such progress towards rehabilitation has been made in the course of the sentence, as to mean that continued detention can no*

longer be justified on legitimate penological grounds" (Vinter par. 119; hierna: de Vintertoets).

Indien een dergelijke toets (*such a review*) niet plaatsvindt, is de straf in strijd met art. 3 EVRM (Vinter, par. 121). Uitdrukkelijk is het niet de bedoeling de *review* slechts te gebruiken om het sterfproces van de veroordeelde humaner te laten verlopen. Dat is niet het *prospect of release* waarop het EHRM doelt (Vinter, par. 127). Het EHRM omarmde daarentegen in zijn uitspraak het beginsel van rehabilitatie, ook voor deze categorie gedetineerden. Het criterium voor *release* kwam daarmee in de buurt van het oorspronkelijke Nederlandse criterium: 'het voorkomen van het verlies van reclasseringskansen'.⁴ Terugkeer in de vrije samenleving moet van het EHRM tot uitgangspunt dienen⁵ en het Nederlandse executiebeleid, waarin resocialisatie juist werd uitgesloten, was daarmee dus in strijd. Negatief waardeerde ik dat deze strafrechters zich in hun uitspraken feitelijk bij het verscherpte gratiebeleid neerlegden en aldus een voorschot namen op de (negatieve) uitkomst van

1 W.F. van Hattum, 'De rechter, de minister en de levenslange gevangenisstraf', *Trema* 2013, p. 220-225.

2 Zie bijv. de brief 'Gratieprocedure en tenuitvoerlegging levenslange gevangenisstraf' van de Minister en Staatssecretaris van Justitie van 16 oktober 2009, *Kamerstukken II* 2009/10, 32123-VI, 10 en de brief 'Modernisering penitentiaire arbeid: samenplaatsing (levens)langgestraften' van de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie van 16 april 2012, *Kamerstukken II* 2011/12, 24587, 464.

3 EHRM (GK) 9 juli 2013, nrs. 66069/09, 130/10, 3896/10 (*Vinter e.a./VK*).

4 Zie W.F. van Hattum, 'In de daad een mens. De gratieprocedure levenslanggestraften: departementaal beleid en magistraal toezicht, vroeger en nu', *DD* 2009/24. De beleidswijziging is aangekondigd noch bekendgemaakt en wordt door bewindslieden ontkend. Feit is echter dat het criterium dat gold tot 1986, namelijk 'het voorkomen van de verstoring van reclasseringskansen', niet meer wordt gehanteerd. Voor de afwijzing van de gratieverzoeken van levenslanggestraften worden thans, anders dan toen, 'vergelding' en 'afschrikking' doorslaggevend geacht, waarbij de gevoelens van de nabestaanden en slachtoffers en de impact op de samenleving het zwaarste wegen. W.F. van Hattum, 'Het aanzien van de Staat. Over de praktijk van de tenuitvoerlegging van de levenslange straf', in: *De levenslange vrijheidsstraf* (Justitiële verkenningen, nr. 2), Den Haag: Boom Lemma 2013, p. 64-85.

5 Dat neemt overigens niet weg dat de straf tot het levenseinde kan en moet duren indien de veroordeelde een gevaar voor de samenleving blijft, Vinter, par. 107.

een eventuele latere gratieprocedure. Indien dit niet al strijdig zou zijn met het verbod om de uitkomst van het recht van gratie reeds bij de strafmaatmotivering te betrekken,⁶ dan was die houding in elk geval slecht te verenigen met de rol die juist de strafrechter in de gratieprocedure behoort te vervullen, was mijn stelling. De rechter werd in 1983 immers niet voor niets in art. 122 van de nieuwe Grondwet aangewezen om de Kroon over de inwilliging van gratieverzoeken te adviseren. Zijn advies werd door de wetgever van "groot gewicht" beschouwd. Daarbij had de wetgever een zeer marginale toets van het advies voor ogen, in de trant van "kan dit advies de voorgestelde beslissing dragen en is deze formeel en praktisch uitvoerbaar?"⁷ Gratie mocht "geen instrument (...) zijn om wijziging te brengen in het straftoemettingsbeleid van de rechter", maar, indien de rechter dat niet meer kon, moest door gratiëring een bijdrage worden geleverd "aan de verwezenlijking van het ideaal van de rechtvaardigheid en de gerechtigheid bij het toepassen van straffen". In de toelichting op de Gratiewet (1987) werd dit alles nog eens onderstreept. Het gratie-instituut mocht er niet toe strekken "(...) de Kroon in de gelegenheid te stellen van een van de rechter afwijkend inzicht te doen blijken omtrent de strafrechtstoepassing, doch om ertoe bij te dragen dat door de onafhankelijke rechter opgelegde sancties in overeenstemming met eisen van rechtvaardigheid, humaniteit en doelmatigheid ten uitvoer worden gelegd."⁸

Gelet op deze door de grondwetgever aan de rechter toebedachte rol die ertoe diende het evenwicht tussen de beide machten te bewaren,⁹ luidde mijn betoog dat niet alleen de minister maar ook de rechter het gratiebeleid bepaalt. Ik zette uiteen dat dit vroeger ook de gewoonte was en als voorbeeld van een dergelijke samenwerking gaf ik de aanpak van de rechtbank Utrecht in de zaak Hans van Z.¹⁰

Terugkeer in de
vrije samenleving
moet van het
EHRM tot
uitgangspunt
dienen en het
Nederlandse
executiebeleid,
waarin resociali-
satie juist werd
uitgesloten, was
daarmee dus in
strijd.

De ontwikkelingen in de afgelopen twee jaar

Rechtspraak EHRM

In de afgelopen twee jaar heeft het EHRM de uitgangspunten van het Vinter-arrest in een reeks van arresten herhaald.¹¹ In Harakchiev tegen Bulgarije voegde het EHRM daaraan toe dat op de autoriteiten weliswaar geen absolute verplichting rust om de gevangenen re-integratieprogramma's aan te bieden "such as courses or counselling", maar dat zij de gevangenen wel de kans moeten geven zich te rehabiliteren en hun vrijheid terug te winnen. "For that chance to be genuine and tangible, the authorities must also give life prisoners a proper opportunity to rehabilitate themselves."¹² Steun voor dit standpunt vond het EHRM mede in de diverse Recommendations van het Comité van Ministers die alle benadrukken "that efforts need to be

made by the prison authorities to promote the reintegration and rehabilitation of all prisoners, including those serving life sentences".¹³ De klacht van Murray tegen Nederland, die momenteel aanhangig is bij de Grote Kamer,¹⁴ concentreert zich met name op deze kwestie. Murrays stelling is dat de executie van zijn straf in strijd was met art. 3 EVRM nu hem in 33 jaar, ondanks dat daar goede gronden voor waren,¹⁵ geen enkel behandelaanbod was gedaan. De uitspraak wordt dit jaar verwacht. Voorts is de zaak Hutchinson tegen het Verenigd Koninkrijk naar de Grote Kamer verwezen. De kern van die zaak is of de door de Engelse regering en het Court of Appeal gegeven uitleg van het nationale recht ondanks de met art. 3 EVRM strijdige bepalingen in de wetgeving, de veroordeelde voldoende clarity verschaft omtrent zijn prospect of release.¹⁶

6 "Door reeds bij de oplegging van de straf en maatregel rekening te houden met de mogelijkheid dat op enig moment ten aanzien van de op te leggen straf gratie zal worden verleend, heeft het Hof zich begeven op een terrein waarop het slechts bevoegd is te adviseren en wel eerst nadat een verzoek is ingediend", HR 14 maart 2006, ECLI:NL:HR:2006:AU5496, NJ 2007/345, r.o. 9.7, m.nt. P.A.M. Mevis, onder 41 (Lucia de Berk).

7 MvT Rijksbegroting 1982, Bijlagen II 1981/82, 17100 VI (Justitie), 2, p. 29-30.

8 Bijlagen II 1984/85, 19075, 3, p. 14-15. Zie over de wetgeschiedenis voorts W. van Hattum, 'Het recht van gratie. Naar aanleiding van de vonnissen van de Voorzieningenrechter Den Haag van 10 juli en 18 september 2014 inzake de vorderingen van twee levenslanggestraften', NJB 2014, 36, p. 2551-2557 (<http://njb.nl/Uploads/Magazine/PDF/NJB-1436.pdf>).

9 MvT Rijksbegroting 1982, Bijlagen II 1981/82, 17100 VI (Justitie), 2, p. 30.

10 De rechtbank nam in het kader van de gratieprocedure het initiatief tot een rondetafelgesprek met alle betrokken partijen, Van Hattum, a.w. (2009; zie noot 4), p. 344-345.

11 EHRM 10 december 2013, nr. 10511/10 (Murray/Nederland) (aanhangig bij de GK); EHRM 20 mei 2014, nr. 73593/10 (Magyar/Hongarije); EHRM 4 september 2014, nr. 140/10 (Trabelsi/België); EHRM 13 oktober 2014, nrs. 24069/03, 197/04, 6201/06 en 10464/07 (Öcalan/Turkije (nr. 2)); EHRM 13 november 2014, nr. 40014/10 (Bodein/Frankrijk) en EHRM 3 februari 2015, nr. 57592/08 (Hutchinson/VK) (aanhangig bij de GK).

12 EHRM 8 juli 2014, nrs. 15018/11 en 61199/12, r.o. 264 (Harakchiev en Tolumov/Bulgarije).

13 Recommendation (2003)22, 'on conditional release (parole)', punt 4a; Recommendation (2003)23, 'on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners', punten 9-11 (Sentence planning), 33 en 34 (Managing reintegration into society for life sentence and other long-term prisoners).

14 EHRM 10 december 2013, nr. 10511/10 (Murray/Nederland) is op 14 april 2014 verwezen naar de Grote Kamer. Op 14 januari jl. vond de openbare behandeling plaats (zie www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=1051110_14012015&language=lang). De uitspraak wordt in het najaar van 2015 verwacht.

15 Zie Gem. Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint-Maarten en van Bonaire, Sint-Eustatius en Saba 21 september 2012, ECLI:NL:OGHACMB:2012:BX8350, r.o. 8.6.

16 Het betreft een met de Vinter-zaak vergelijkbare casus. De kamer vond dat hij de uitleg van het Engelse Court of Appeal moest accepteren, die naar aanleiding van het Vinter-arrest had geoordeeld dat de Secretary of State volgens het nationale recht gebonden is om zijn bevoegdheid tot invrijheidstelling zo toe te passen dat die in overeenstemming is met art. 3 EVRM en het (dus) niet van belang is dat de wetgeving

Uit het feit dat beide zaken naar de Grote Kamer zijn verwezen, kan worden geconcludeerd dat het leerstuk van de verenigbaarheid van een levenslange straf met het vereiste van een humane behandeling nog niet is uitgekristalliseerd.

Oplegging levenslang na het Vinter-arrest

De Vinter-rechtspraak van het Europese hof in samenhang met het huidige Nederlandse levenslangbeleid heeft er weliswaar toe geleid dat minder levenslange straffen werden opgelegd, maar niet dat géén levenslange straffen meer werden opgelegd. In 2015 gebeurde dat nog viermaal. Het hof Den Haag¹⁷ pareerde het verweer dat de straf strijdig zou zijn met het EVRM met een verwijzing naar het arrest van de Hoge Raad van 16 juni 2009.¹⁸ Dat er *de facto* geen gratie zou worden verleend, weersprak het hof door erop te wijzen dat in 1986 en in 2009 nog gratie was verleend. De gratiëring in 1986 (Hans van Z.) viel echter nog onder het oude beleid en was dus gebaseerd op het criterium dat zij moest dienen 'ter voorkoming van verlies van reclasseringskansen'; de gratieverlening in 2009 aan de terminaal zieke A.C. was bedoeld hem op een humane wijze thuis te laten sterven. Het daarbij gehanteerde criterium was dat hij nog slechts 'één a twee weken' te leven had.¹⁹ De gegeven voorbeelden kunnen dus – *salva omnia reverentia* – niet dienen ten betoge dat het huidige gratiebeleid conform de rechtspraak van het EHRM is. Ook de rechtbank Amsterdam²⁰ verwees in de beide zaken die bekend zijn geworden onder de naam 'Staatsliedenbuurt' naar het arrest van de Hoge Raad uit 2009. Nu de mogelijkheid tot gratieverlening in Nederland volgens de rechtbank "nog steeds" bestaat acht zij het opleggen van een levenslange straf niet onverenigbaar met art. 3 EVRM. Wel achtte de rechtbank "een systeem van periodieke toetsing omtrent de voortdurende van de straf na ommekomst van een bepaalde periode" wenselijk, maar het ontbreken daarvan maakte de huidige regeling naar haar oordeel niet onverenigbaar met art. 3 EVRM. Wat hier ook van zij, voor het hof Den Haag en de rechtbank Amsterdam was het in elk geval van belang te noteren dat de straf verkortbaar was. Op welke termijn, en onder welke condities lieten zij in het midden.

De rechtbank Limburg²¹ dacht er anders over. Zij verwees in haar strafmotivering niet naar de rechtspraak van het Europese

De Vinter-rechtspraak heeft er weliswaar toe geleid dat minder levenslange straffen werden opgelegd, maar niet dat géén levenslange straffen meer werden opgelegd.

hof en ook niet naar het arrest van de Hoge Raad. Zij legde levenslang op omdat dit de ultieme manier zou zijn de samenleving tegen deze verdachte te beschermen. Zij merkte daarbij op dat de verdachte door deze straf "elk perspectief op terugkeer in de maatschappij wordt ontnomen" en voegde daaraan toe dat deze verwijdering uit de maatschappij "definitief" was. De vraag is of de rechtbank hiermee een straf heeft opgelegd die in strijd is met art. 3 EVRM dan wel dat het vonnis aan een motiveringsgebrek lijdt. Het vonnis kan echter niet meer worden getoetst; het is onherroepelijk geworden nu de verdachte enige uren na de uitspraak zichzelf het leven heeft benomen en door het OM geen appel werd ingesteld.²²

Momenteel zijn zes zaken waarin een levenslange straf is opgelegd nog niet onherroepelijk: het genoemde arrest van het hof Den Haag, de beide vonnissen van de rechtbank Amsterdam (Staatsliedenbuurt) en de drie vonnissen van dezelfde rechtbank in de Passage-zaak (van vóór Vinter).²³

Tenuitvoerlegging levenslang na het Vinter-arrest

Als het gaat om de tenuitvoerlegging, zien we een rechter die de Vinter-rechtspraak nauw ter harte neemt en die de vereiste toets wil toepassen en een bewindsman die zich aan die uitspraak weinig gelegen laat liggen.²⁴ Dit blijkt uit de diverse procedures die de langstzittende²⁵ levenslanggestraften, Y. en C., in de afgelopen twee jaar tegen de Staat hebben gevoerd om duidelijkheid te krijgen over hun *prospect of release*. Y. is nu ruim 32 jaar gedetineerd en C. in oktober 28 jaar. Beide levenslanggestraften hebben zeer ernstige feiten gepleegd;²⁶ dat staat buiten kijf. Dit maakt het uitgangspunt dat ook zij recht hebben op het vooruitzicht van invrijheidstelling echter niet anders. Dat is het oordeel van de diverse rechters die, al dan niet zijdelings, in de gratieprocedures van deze twee levenslanggestraften waren betrokken en zij worden in hun opvatting gesteund door de Nationale ombudsman. De bewindsman daarentegen acht de gevoelens van de nabestaanden en de slachtoffers enerzijds en de impact die de vrijlating van de veroordeelde op de samenleving zal hebben anderzijds

niet is aangepast. Zie over deze uitspraak de noot van S. Meijer in «EHRM» 2015/96 en die van W.F. van Hattum in *Sancties*, 2015/34, p. 233-237.

17 Hof Den Haag 19 januari 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:37 (*Faiq B.*).

18 HR 16 juni 2009, ECLI:NL:PHR:2009:BF3741, NJ 2009/602, m.nt. P.A.M. Mevis.

19 *Factsheet. Feitelijke gegevens over de levenslange straf*, Stichting Forum Levenslang 2011, p. 23-24 (www.forumlevenslang.nl, onder 'publicaties').

20 Rb. Amsterdam 1 mei 2015, ECLI:NL:RBAMS:2015:2471 en ECLI:NL:RBAMS:2015:2468 (*Liquidaties Staatsliedenbuurt*).

21 Rb. Limburg 23 april 2015, ECLI:NL:RBLIM:2015:3472 (*Venrayse moordzaak; Lau G.*).

22 Mondelinge mededeling van de griffie van 6 augustus 2015.

23 Rb. Amsterdam 29 januari 2013, ECLI:NL:RBAMS:2013:CA4041 (*Jesse R., Siegfried S. en Mohammed R.*).

24 Het standpunt van de bewindsman is o.m. neergelegd in diens 'Analyse EHRM 9 juli 2013, Vinter e.a. t. het Verenigd Koninkrijk', bijlage bij brief van 24 september 2013, *Aanhangsel Handelingen II* 2013/14, 71.

25 Tot voor kort was de langst levenslanggestrafte Koos H. (sedert oktober 1980 gedetineerd). H. is echter in juli 2015 op 65-jarige leeftijd overleden.

26 Y., ook wel 'de schutter van het Koetsiertje', werd veroordeeld wegens moord, eenmaal gepleegd en doodslag, vijfmaal gepleegd. C. pleegde in 1987 met een of meer ander(en) een overval op een Chinees gezin in Rotterdam en doodde daarbij de vier gezinsleden. Drie van de levensdelicten werden gekwalificeerd als moord.

voldoende redenen²⁷ om de executie van de straf van Y. en C. te laten voortduren zonder hen enig uitzicht op invrijheidstelling te bieden en zonder plannen voor hun resocialisatie te ontvouwen. En hoewel hij nog steeds volhoudt de rol van de rechter als 'leidend' te beschouwen,²⁸ handelt hij daar niet naar.²⁹ Het hierna volgende overzicht van de procedures van Y. en C. tegen de Staat moge dit verduidelijken. Eerst volgt Y., dan C.

Namens Y. zijn in de eerste plaats procedures gevoerd tot het *behoud* van zijn op resocialisatie gerichte bejegening. Die bejegening is in 2001 aangevangen, toen hij op verzoek van de bewindsman is overgebracht naar een tbs-kliniek, in casu de Van der Hoevenkliniek in Utrecht. Een en ander was het gevolg van een advies van de rechter in de gratieprocedure om Y. te laten onderzoeken in het Pieter Baan Centrum (PBC); het PBC had op zijn beurt geadviseerd een behandeling te doen starten.³⁰ Y. had toen achttien jaar in een gewone gevangenis doorgebracht. Afspraak was dat Y. zou worden behandeld als ware hij een tbs-gestelde; de kliniek zou geen bewaarfunctie krijgen. Gratie maakte uitdrukkelijk deel uit van dit plan.³¹

Om de procedures die Y. de afgelopen twee jaar voerde in hun context te plaatsen, zet ik in het kort de tussenliggende periode uiteen.³² In 2002 was Y. gestart met begeleide verlopen. Door gewijzigde politieke inzichten (denk aan de parlementaire discussie naar aanleiding van het wetsvoorstel Herijking strafmaxima, ingediend in 2002) en door het strikter gereuleerde verloffbeleid in de tbs (denk aan de parlementaire enquête in 2005 en de als uitvloeisel daarvan gewijzigde verloffregelgeving en de instelling van het Adviescollege Verloftoetsing TBS (AVT)) was in 2007 de mogelijkheid van verloff voor levenslanggestraften die zijn opgenomen in een

Als het gaat om de tenuitvoerlegging, zien we een rechter die de Vinter-rechtspraak nauw ter harte neemt en een bewindsman die zich aan die uitspraak weinig gelegen laat liggen.

tbs-kliniek uit de regelgeving geschrapt. Vanaf 2006 wilde de bewindsman het verloff van Y. daadwerkelijk intrekken en hem in het gevangeniswezen terugplaatsen. Het verzoek om onbegeleid verloff dat in 2006 door de Van der Hoevenkliniek was ingediend liet hij buiten behandeling. Y. spande in verband hiermee in 2007 een kort geding aan tegen de Staat. In deze procedure oordeelde het hof 's-Gravenhage in 2010³³ dat de weigering het verzoek door te geleiden naar het AVT onrechtmatig was, want niet was gebleken dat de Staat de belangen van Y. had meegewogen. Dit oordeel vond de Hoge Raad niet "onbegrijpelijk" maar "integendeel alleszins begrijpelijk".³⁴ De Staat had onrechtmatig jegens Y. gehandeld. De begeleide verlopen werden na tussenkomst van de beroeps-

commissie van de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) voortgezet; de onbegeleide verlopen werden afgewezen. Het hof 's-Gravenhage merkte hierover op, in appel van het volgend kort geding, dat hoewel dit weigeren van onbegeleid verloff op dat moment nog kon worden gebillijkt, het ervan uitging "dat het de Staat ernst is en dat bij een in de toekomst herhaald verzoek om een machtiging onbegeleid verloff, een nieuwe zorgvuldige en serieuze belangenafweging zal plaatsvinden, waarbij in ogenschouw zal worden genomen dat de bij [appellant] in 2001 gewekte verwachtingen een zwaarwegende factor zijn".³⁵

Op 3 juni 2013 diende Y. een tweede gratieverzoek in. In de procedure die volgde gaf de strafkamer van het hof Den Haag op 19 maart 2014 een 'voorlopig' advies.³⁶ Hij gaf daarin aan positief op het gratieverzoek te willen adviseren, mits de terugkeer van Y. in de maatschappij op verantwoorde wijze zou zijn voorbereid, maar achtte zich "(nog) niet in staat om op betekenisvolle wijze te toetsen 'of bij de veroordeelde sprake is van dermate significante veranderingen en een zodanige vooruitgang richting reclassering gedurende de detentie, dat voortdurend daarvan niet langer kan worden gerechtvaardigd door strafdoelen'" (de Vintertoets). De oorzaak dat deze toets niet kon worden uitgevoerd, lag volgens het hof bij de bewindslieden:

"Immers, de Minister en de Staatsecretaris hebben sinds 2006 geweigerd een machtiging tot onbegeleid verloff te verlenen. Zodoende staan zij verzoekers voortgang richting resocialisatie – en daarmee ook een bevestigend antwoord op voormelde vraag – welbewust in de weg."

27 Dit zijn de enige factoren op grond waarvan de gratieverzoeken van Y. en C. in de loop van de hier beschreven procedures werden afgewezen. Zij werden in de afwijzende beslissing onder de strafdoelen 'vergelding' en 'afschrikking' gebracht. De nummers van de gratiedossiers zijn resp. G 981/0947 en G 961/0785.

28 Staatsecretaris van Veiligheid en Justitie in antwoord op vragen van Schouw (D66) van 6 oktober 2014, 'over het beleid inzake gratieverzoeken en het negeren van gerechtelijke adviezen', nr. 8.

29 Dit geldt overigens niet alleen als het om levenslange straffen gaat, zoals blijkt uit het verloop van het gratieverzoek van Ü.D. (G. 2013/100, WOTS 2013/100, tien jaar gevangenisstraf, opgelegd in Kroatië). Het door het hof Arnhem uitvoerig gemotiveerde positieve advies werd door de staatsecretaris naast zich neergelegd. Na aankondiging van een kort geding liet de bewindsman weten strafonderbreking te willen verlenen en deze ook te hebben verleend voor negentig dagen. Volgens het advies van het hof zou dat echter "niet of nauwelijks iets oplossen". Advocaat van D. in deze zaak is mr. D. Schaap te Rotterdam.

30 Rb. Den Haag 7 mei 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:5534, r.o. 1.2, eerste regel.

31 De desbetreffende afspraak is opgenomen in Rb. Den Haag 7 mei 2015, r.o. 1.2 (vervolg).

32 Een uitgebreidere samenvatting van het verloop van de procedures tot de uitspraak van 10 juli 2014 geeft G. de Jonge, 'Levenslang en toch op vrije voeten. Hoe de staatssecretaris spijt kreeg van de toepassing van art. 13 Sr', AA 2015, p. 312-317.

33 Hof 's-Gravenhage 23 november 2010, ECLI:NL:GHSGR:2010:BO5022.

34 HR 14 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BR3058, NJ 2013/58, m.nt. P.A.M. Mevis, r.o. 3.6.2.

35 Hof 's-Gravenhage 13 december 2011, ECLI:NL:GHSGR:2011:BU7546, r.o. 3.5.

36 Het advies is deels opgenomen in: Rb. Den Haag 10 juli 2014, ECLI:NL:RBDHA:2014:8409, r.o. 1.23.

Hoewel de bewindsman nog steeds volhoudt de rol van de rechter als 'leidend' te beschouwen, handelt hij daar niet naar.

Het hof achtte de handelwijze van de bewindslieden "niet behoorlijk", want niet alleen in strijd met de eerder bij Y. gewekte verwachtingen maar ook met het Vinter-arrest. Om te voorkomen dat de behandeling van Y. in een impasse zou raken als gevolg van de weigering van een machtiging tot onbegeleid verlof adviseerde het hof de staatssecretaris om dit verlof "zo spoedig mogelijk" te verlenen. Het hof riep de bewindsman bovendien op om zich dit advies "ter harte" te nemen. De bewindsman volgde de uitleg die het hof aan het Vinter-arrest gaf echter niet³⁷ en verleende dan ook geen machtiging onbegeleid verlof.

Omdat de bewindsman niet van zins was te bewegen, werd (opnieuw) het oordeel van de voorzieningenrechter ingeroepen. Na een bevel op 28 april 2014³⁸ om een beslissing te nemen volgde in een tweede spoedprocedure op 10 juli 2014³⁹ het bevel tot de verstrekking van een machtiging onbegeleid verlof. Ook de voorzieningenrechter baseerde zijn oordeel op de Vintertoets. Op 28 oktober 2014 bracht het hof Den Haag zijn tweede advies uit.⁴⁰ Het hof constateerde dat Y. baat had bij de behandeling en de inmiddels gestarte onbegeleide verlopen. Tegelijkertijd nam het in overweging dat een van de deskundigen had gerapporteerd dat te verwachten viel dat er "nog enkele jaren nodig zouden zijn [voor] een mogelijk volledige integratie van de verzoeker in de maatschappij".⁴¹ Het hof concludeerde uit een en ander dat met de voortzetting van de executie nog steeds strafdoelen werden gediend en gaf het advies geen gratie te verlenen. Tegelijk wilde het hof dat met het oog op een eventuele latere gratieverlening aan de verzoeker blijvend de gelegenheid werd geboden aan zijn resocialisatie te werken. Het hof achtte het dan ook van belang dat de behandeling "met inbegrip van het vergroten van de vrijheden van de verzoeker in het kader van de verschillende verloff-modaliteiten" zou worden doorgezet. Vanaf dat moment verzocht Y. om een gesprek over het vervolg van zijn resocialisatie. Het gratieverzoek werd echter op 2 april 2015 afgewezen zonder dat op het verzoek om overleg was ingegaan en zonder dat in de afwijzing werd gerept over de vooruitzichten tot het vergroten van de vrijheden van Y. Die vrijheden werden door de bewindsman integendeel eind februari juist verkleind. De door de kliniek met overnachtingen uitgebreide onbegeleide verlopen, die intussen waren opgelopen tot zes overnachtingen per week, waren namelijk door hem teruggedraaid naar nul. Aanleiding voor dit ingrijpen in de behandeling vormde

een discrepantie tussen verlofaanvraag, verleende machtiging en verleend verlof door de kliniek.⁴²

De bewindsman weigerde bovendien met de kliniek en Y. over het vervolg van diens verloftraject in gesprek te gaan. Afgezien van het feit dat de verhoudingen tussen de bewindsman en de kliniek door het incident met de verlofaanvraag enigszins waren vertroebeld, was de reden voor weigering dat "in het stelsel (...) de staatssecretaris buiten de behandeling [staat]" en daar naar zijn mening "ook buiten behoort te blijven",⁴³ en dat "de behandelinhoudelijke expertise nu

juist niet meer zoals voorheen bij het ministerie is vertegenwoordigd".⁴⁴ De invulling van de resocialisatie werd met andere woorden verschoven naar het reguliere tbs-verlof-beleid. Dit verweer verrast, nu het niet rijmt met de tamelijk halsstarrige weigering van de bewindsman – vanaf 2006 tot op dat moment – zijn medewerking te verlenen aan de door de kliniek aangevraagde verlopen en de ingreep in het verlof die nog in februari had plaatsgevonden. Om het overleg vervolgens af te dwingen werd wederom de tussenkomst van de rechter ingeroepen. Deze beval de Staat op 7 mei 2015 binnen twee weken stappen te zetten om een overleg op gang te brengen "over het voorwaardelijke einddoel van het resocialisatietraject" van Y.⁴⁵ Het gesprek heeft inmiddels plaatsgevonden. Dit is de huidige stand van zaken wat betreft Y.

C. is gedetineerd sedert oktober 1987 en verblijft tot nog toe zijn gehele straftijd in een gevangenis met normaal regiem. Hij diende op 5 april 2012 voor de vijfde maal een gratieverzoek in. De strafkamer van het hof Den Haag adviseerde op 19 oktober 2013⁴⁶ aan de Koning, de eerste keer dat een dergelijk advies werd gegeven na het Vinter-arrest én in een zaak waarin de detentie meer dan 25 jaar⁴⁷ had geduurd (dit advies, toevallig van hetzelfde hof, werd dus gegeven nog voordat het advies in de procedure Y. tot stand was gekomen; het gratieverzoek van Y. dateerde dan ook van latere datum). Het hof overwoog in zijn advies dat in strijd met het Vinter-arrest: "(...) – en buiten de schuld van de veroordeelde – in het geheel geen

37 Rb. Den Haag 28 april 2014, ECLI:NL:RBDHA:2014:5216, pleitnota landsadvocaat, mr. Bitter, 16 april 2014, onder 3.2: 'De Staat volgt die uitleg niet'. Het vonnis beval de Staat binnen twee weken een beslissing omtrent de aanvraag onbegeleid verlof te nemen.

38 Rb. Den Haag 28 april 2014, ECLI:NL:RBDHA:2014:5216.

39 Rb. Den Haag 10 juli 2014, ECLI:NL:RBDHA:2014:8409.

40 Dit advies is deels opgenomen in Rb. Den Haag 20 januari 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:499.

41 Dit deel van het advies is niet opgenomen in het hiervoor vermelde vonnis van de voorzieningenrechter.

42 Verzuimd was om in die aanvraag de geleidelijke uitbreiding van het onbegeleid dagverlof naar nachtelijk verblijf buiten de kliniek op te nemen. Het incident is inmiddels door de Inspectie van Veiligheid en Justitie onderzocht. Deze heeft de bewindsman geadviseerd bij de verdere executie van de straf van Y. de in het rapport aangehaalde rechterlijke uitspraken te betrekken, met inbegrip van het Vinter-arrest, evenals de gemaakte afspraken uit 2001, "in het bijzonder dat de kliniek geen bewaarfunctie heeft", zie het rapport *Verlofpraktijk Van der Hoevenkliniek*, Den Haag: Ministerie Veiligheid en Justitie 30 juni 2015 (www.ivenj.nl/actueel/).

43 Pleitnota landsadvocaat, mr. Bitter, 22 april 2015, nr. 3.10.

44 Pleitnota landsadvocaat, mr. Bitter, 7 januari 2015, nr. 12.

45 Rb. Den Haag 7 mei 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:5534.

46 Opgenomen in Rb. Den Haag 18 september 2014, ECLI:NL:RBDHA:2014:11541, r.o. 1.11.

47 Het EHRM gaf in de Vinter-uitspraak aan dat een redelijke termijn voor een review 25 jaar zou zijn, het gemiddelde van wat in de Europese landen gebruikelijk is. Het is echter een naar boven afgerond gemiddelde. Een kortere termijn is daarom denkbaar. Maar ook een langere is door het hof inmiddels goedgekeurd (*Bodein/Frankrijk*).

activiteiten [zijn] ontplooid die zijn gericht op zijn mogelijke resocialisatie" en adviseerde "dat conform de jurisprudentie van het EHRM ten aanzien van verzoeker zo spoedig mogelijk wordt gestart met activiteiten gericht op socialisatie". De beslissing zou voorts een jaar moeten worden aangehouden opdat het hof meer gefundeerd kon adviseren. In strijd met dit advies – en zonder het definitieve advies af te wachten –⁴⁸ werd het gratieverzoek op 10 juni 2014 afgewezen. De op resocialisatiegerichte activiteiten werden niet gestart. C. wendde zich tot de voorzieningenrechter om de door het hof voorgestelde activiteiten af te dwingen nu hem bij gebreke daarvan onvoldoende perspectief op vrijlating werd geboden. De Staat antwoordde op 4 september 2014 dat het perspectief van vrijlating voor C. "ligt in de mogelijkheid van gratiëring van de straf" en dat "op dit moment die terugkeer voor eiser echter niet aan de orde [is] omdat gratie gezien de afwijzing van het gratieverzoek niet wordt overwogen".⁴⁹ Bij vonnis van 18 september 2014 wees de voorzieningenrechter de eis van C. om met op resocialisatie gerichte activiteiten te kunnen beginnen toe.⁵⁰

Aangezien de activiteiten binnen de gevangenis naar de mening van C. onvoldoende tegemoet konden komen aan zijn resocialisatie verzocht hij de staatssecretaris om verlof, op basis van de Regeling tijdelijk verlaten van de inrichting. Dit verzoek werd afgewezen. De beroepscommissie van de RSJ was echter van oordeel dat ook levenslanggestraften in beginsel in aanmerking komen voor verlof: "Dit past naar het oordeel van de beroepscommissie in de Europese jurisprudentie en is ook van belang voor een zorgvuldige voorbereiding van een gratieprocedure." Zij gaf op 19 mei 2015⁵¹ opdracht aan de bewindsman om binnen twee maanden een nieuwe beslissing te nemen. Deze moest zijn toegespitst op incidenteel verlof, "in het kader van de resocialisatie van klager en als onderdeel van zijn detentieplan". Eerder had de beroepscommissie overigens al overwogen dat zij "uitdrukkelijk afstand [nam] van het standpunt van de Staatssecretaris ten aanzien van de levenslanggestraften".⁵²

In juni 2015, bijna twee jaar na het advies van die strekking van de rechter ex art. 122 Grondwet heeft de staatssecretaris laten weten uitvoering te zullen geven aan het bevel van de beroepscommissie.⁵³

De bewindsman volgde de uitleg die het hof aan het Vinter-arrest gaf echter niet en verleende dan ook geen machtiging onbegeleid verlof voor Y.

C. diende ten slotte ook nog een klacht in bij de Nationale ombudsman, en wel over de gang van zaken in de gratieprocedure. De ombudsman oordeelde dat de staatssecretaris "de mensenrechten van gedetineerden onvoldoende heeft gerespecteerd door in de procedure geen informatie over de resocialisatie van de veroordeelde te betrekken en vanwege de zeer lange behandeldingsduur van ruim 2 jaar". Hij voegde hieraan toe dat hij zich niet aan de indruk kon onttrekken "dat het gebrek aan transparantie en voortvarendheid in deze procedure voortvloeit uit onwil van de staatssecretaris om daadwerkelijk invulling te geven aan de mensenrechtentoets die het EHRM in het Vinter-arrest vraagt".

De opstelling van de staatssecretaris lijkt volgens de ombudsman te zijn "dat gratieverlening hoe dan ook moet worden voorkomen. Een van de middelen daartoe lijkt te zijn het vertragen van procedures zoals in de onderhavige zaak".⁵⁴

Conclusies ontwikkelingen afgelopen twee jaar

Uit het feit dat de levenslange straf nog steeds wordt opgelegd, mag worden afgeleid dat aan deze straf behoefte bestaat. Uit de beschrijving van de gratieprocedures van Y. en C. blijkt echter tevens dat de noodzakelijke mogelijkheid tot beëindiging van een eenmaal opgelegde levenslange straf in een staatsrechtelijke impasse is geraakt die heeft geleid tot een ware veldslag tussen beide machten. De gratiebeslissing ligt voor de bewindsman kennelijk politiek te gevoelig voor een zuivere afweging van alle belangen, dus inclusief die van de veroordeelde. Mijn aanname dat de rechter en de minister gezamenlijk het beleid zouden kunnen bepalen, zoals ik twee jaar geleden schreef, is hiermee gelogenstraft. Een oplossing om uit deze situatie te komen had wellicht nog kunnen worden gevonden in de toepassing van art. 11 Gratiwet, dat de mogelijkheid biedt om alvorens een beslissing op het gratieverzoek te nemen, ook het gevoelen in te winnen van de Hoge Raad. Deze had de door het gerechtshof gegeven uitleg van het Vinter-arrest kunnen beoordelen, althans een eigen oordeel over de toepassing van dat arrest kunnen geven. Maar deze weg wilde de bewindsman niet beproeven.⁵⁵

Voorlopige uitkomst van het conflict is dat de bewindsman de regie over de wijze van executie van de straf is kwijtgeraakt. Het zijn nu immers de (diverse) rechters die hem daarvoor de

48 Zie hierover de antwoorden van de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie op vragen van Kamerlid Schouw (D66) van 6 oktober 2014, *Aanhangsel Handelingen II* 2014/15, 198.

49 Pleitnota landsadvocaat, mr. Bitter, 4 september 2014, nrs. 1.1 en 2.7.

50 Rb. Den Haag 18 september 2014, ECLI:NL:RBDHA:2014:11541.

51 BC 19 mei 2015, 14/3242/GV (eindbeslissing).

52 BC 21 augustus 2014, 14/1296/GA.

53 Staatssecretaris Dijkhoff, antwoorden van 11 juni 2015 op Kamervragen 'over een viervoudig moordenaar die met verlof mag' van mevrouw Helder (PVV), *Aanhangsel Bijlagen II* 2014/15, 2542, antwoord 2 en 4. De bewindsman heeft daarop bepaald dat twee begeleide verlopen per jaar zullen worden toegestaan, mits die aan de gestelde

voorwaarden voldoen. Het eerste verlof heeft inmiddels plaatsgevonden en is zonder problemen verlopen.

54 Rapport Nationale ombudsman van 29 december 2014, nr. 2014/222. Dit was overigens de tweede keer dat een klacht van C. over de gratieprocedure werd gehonoreerd; het eerdere rapport is van 5 augustus 2005, nr. 2005/233.

55 *Aanhangsel Handelingen II* 2014/15, 198, antwoord 10: "Artikel 11 van de Gratiwet geeft slechts aan dat wanneer ik het wenselijk acht ik, naast het advies van het aangegeven gerecht, ook advies kan inwinnen bij de Hoge Raad der Nederlanden. Daaruit volgt niet dat ik gehouden ben advies te vragen bij de Hoge Raad als ik mij niet kan verenigen met een uitgebracht voorlopig advies. Voor zover ik heb kunnen nagaan, is het de afgelopen decennia niet voorgekomen dat advies is ingewonnen bij de Hoge Raad."

aanwijzingen geven. Dit is vanzelfsprekend een onwenselijke situatie. Deze rechters reageren immers elk vanuit hun eigen referentiekader, in niet op elkaar afgestemde procedures. De samenhang in het executiebeleid is komen te ontbreken. Dat betekent tevens dat er geen eenduidige visie (meer) bestaat op de wijze van beëindiging van de levenslange straf. De straffkamer van het hof Den Haag maakte bijvoorbeeld in geen van beide zaken duidelijk welke modaliteit van gratieverlening hij op het oog had: was dat het veranderen van de straf in één van zodanige duur dat een deel voor voorwaar-

delijke invrijheidstelling resteert (het 'op jaren stellen' van de levenslange straf) of had hij een voorwaardelijke kwijtschelding van de straf voor ogen? Of ging hij er – gelet op zijn overwegingen in het tweede advies – wellicht van uit dat eerst sprake moet zijn van een 'volledige integratie in de maatschappij' voordat er sprake kan zijn van gratieverlening? In dat geval zou een voorwaardelijke invrijheidstelling niet eens meer aan de orde hoeven zijn. Welke modaliteit in casu tot het beste resultaat zou kunnen leiden bleef kortom geheel buiten beeld. Het advies van het OM, dat vroeger voor dergelijke keuzes mede bepalend was, kon aan het hof ook geen steun bieden, nu het OM de koers van het ministerie voer (zoals het dat in de afgelopen jaren stevast heeft gedaan).

Dat – daarnaast – de geschetste gang van zaken voor alle betrokken partijen tot aanzienlijke schade leidt spreekt welhaast voor zich. Alleen al in de zaak Y. zijn elf procedures gevoerd en loopt er nog één.⁵⁶ Zijn resocialisatieproces is met acht jaar vertraagd. Met het op gang brengen van de op resocialisatie gerichte activiteiten voor C. – zoals bedoeld in het advies van de strafrechter aan de Koning – zijn nu bijna twee jaar gemoeid. De nabestaanden, op hun beurt, worden telkens opnieuw lastiggevallen, als het niet is met nieuwsberichten of journalisten dan wel met nabestaandenonderzoeken. Rechts-onzekerheid, onaanvaardbare vertraging, maatschappelijke onrust, extra victimisatie en verspilde proceskosten zijn onder meer het gevolg.

Voorstel voor een rechterlijke toets

De op 20 maart 2015 aangetreden nieuwe Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, Dijkhoff, heeft op 11 juni jl. aangekondigd te willen onderzoeken *“of een aanpassing in de tenuitvoerlegging van de levenslange gevangenisstraf zou kunnen bijdragen aan de houdbaarheid ervan voor de rechter”*.⁵⁷ Dijkhoff liet voorts weten dat hij de betrokken partijen en belanghebbenden hierover zal raadplegen, waaronder in elk geval *“het Openbaar Ministerie, de rechterlijke macht, de Nederlandse Orde van Advocaten, de procureur-generaal bij de Hoge Raad en slachtofferorganisaties”*, in die, staatsrechtelijk niet voor de

De opstelling van de staatssecretaris lijkt volgens de ombudsman te zijn “dat gratieverlening hoe dan ook moet worden voorkomen.”

hand liggende, volgorde. In reactie op de aanbeveling van de Inspectie naar aanleiding van het hiervoor beschreven incident met de Van der Hoevenkliniek herhaalde de bewindsman dit voornemen.⁵⁸ Wat moet de raadpleging opleveren? Ik doe hierbij een suggestie.

Allereerst zal naar een procedure moeten worden gezocht die de levenslange straf weer in balans brengt met haar oorspronkelijke doel: een straf die zwaar is, en die eventueel levenslang kan duren, maar die omwille van een humane tenuitvoerlegging – indien mogelijk – ook kan worden

verkort. De gratieprocedure bleek daarvoor gedurende een periode van meer dan honderd jaar redelijk tot zeer geschikt. Dit werd pas anders toen de bewindsman niet meer van zins was samen met de andere bij de tenuitvoerlegging betrokken partijen tot een gezamenlijk plan van aanpak van de resocialisatie van een individuele levenslanggestrafte te komen. Theoretisch gezien zou de bewindsman dus nog kunnen terugkeren naar het oude model. Daarvoor moet hij dan echter wel radicaal breken met het beleid van de afgelopen jaren en dat zal hem waarschijnlijk politiek de kop kosten.

Het moment lijkt daarom rijp om van de gratiemethode af te stappen en te kiezen voor het rechtersmodel. Die keuze biedt een eervolle uitweg aan de bewindsman en tevens een koninklijke oplossing voor de bestaande problemen. De rechter is immers degene die destijds de straf heeft bepaald en dus het beste in staat te beoordelen of de gronden voor de strafoplegging van destijds nog in dezelfde mate aanwezig zijn. En als het gaat om de beoordeling van het recidiverisico is het juist de rechter die – geadviseerd door gedragsdeskundigen – al jaren gewoon is een dergelijke beoordeling uit te voeren. Temeer nu de bewindsman heeft aangegeven dat hij zelf niet meer over de benodigde expertise beschikt, ligt het in de rede de toets aan de rechter over te laten, bijvoorbeeld zoals in een tbs-verlengingsprocedure. De rechter krijgt dan de mogelijkheid om te beoordelen of de veroordeelde in aanmerking komt voor voorwaardelijke invrijheidstelling en, zo ja, onder welke voorwaarden. Deze procedure is eerlijker, duidelijker en overzichtelijker dan de huidige mogelijkheden van omzetting in een tijdelijke straf of in een geheel voorwaardelijke levenslange straf (de voorwaardelijke gratie).

Ook de voorbereiding op terugkeer in de samenleving komt beter tot zijn recht indien op een vast moment zal gaan worden getoetst of de veroordeelde geschikt is voor voorwaardelijke invrijheidstelling. Indien vaststaat op welk moment de toets plaatsvindt, kan tijdig tijdens de tenuitvoerlegging de benodigde informatie worden verzameld. Dit neemt overigens niet weg dat het noodzakelijk is om al vanaf de aanvang van de tenuitvoerlegging een begin te maken met het periodieke onderzoek naar de geestelijke en lichamelijke ontwikkeling van de veroordeelde en naar het recidiverisico.

⁵⁶ Vgl. de noot van P.A.M. Mevis onder HR 11 oktober 2011, NJ 2013/58, nr. 9.

⁵⁷ Antwoord van 11 juni 2015 op Kamervragen 'over een viervoudig moordenaar die met verlof mag' van mevrouw Helder (PVV), *Aanhangsel Bijlagen II* 2014/15, 2542.

⁵⁸ Brief van 30 juni 2015, *Bijlagen Handelingen II* 2014/15, 29452, 192.

Er zal dus weer een volprocedure in het leven moeten worden geroepen, vergelijkbaar met die welke tot 2000 heeft gefunctioneerd en zoals die nog in 2009 door de bewindslieden Hirsch Ballin en Albayrak werd voorgesteld.⁵⁹ Kortom, de hiervoor gemelde problemen kunnen worden ondervangen door een in het Wetboek van Strafrecht ingebedde procedure die kan leiden tot de voorwaardelijke invrijheidstelling van een levenslanggestrafte. Hierbij wordt aangetekend dat de Hoge Raad in zijn arrest van 2009 impliciet heeft aangegeven dat een rechterlijke toets de

Het moment lijkt rijp om van de gratiemethode af te stappen en te kiezen voor het rechtersmodel.

voorkeur verdient.⁶⁰ Aansluiting zou kunnen worden gezocht bij het voorstel voor een VI-procedure voor levenslanggestraften zoals dat in 2011 is opgesteld door het Forum Levenslang.⁶¹ Het lijkt in elk geval zinvol om het voorgenomen overleg over een aanpassing van de tenuitvoerlegging van de levenslange straf te benutten voor een gezamenlijke reflectie op de in dit voorstel beschreven rechterlijke toets.

59 Zie hun brief 'Gratieprocedure en tenuitvoerlegging levenslange gevangenisstraf' van 16 oktober 2009, *Kamerstukken II* 2009/10, 32123-VI, 10, onder 3.

60 Vgl. de noot van P.A.M. Mevis onder HR 16 juni 2009, *NJ* 2009/602.

61 Wetsvoorstel VI voor levenslanggestraften, met memorie van toelichting, juli 2011 (www.forumlevenslang.nl, onder 'publicaties').